श्री
भोंसले कुलाचा वंशवृक्ष.

M.
JAC
929·799954
Bho
72680

NOT TO BE ISSUED
OUT OF THE LIBRARY.

00072680

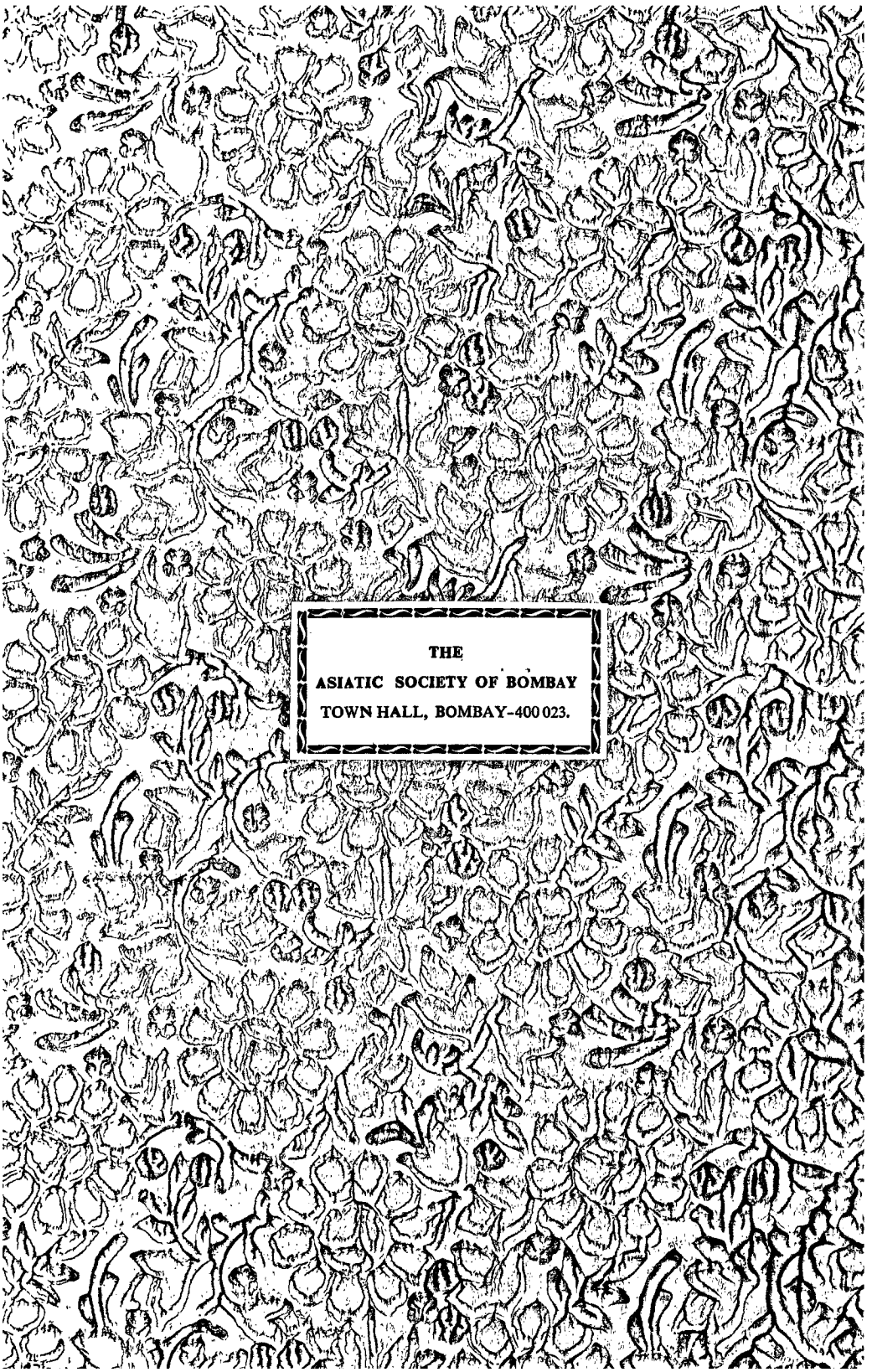

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 25 June, 2016

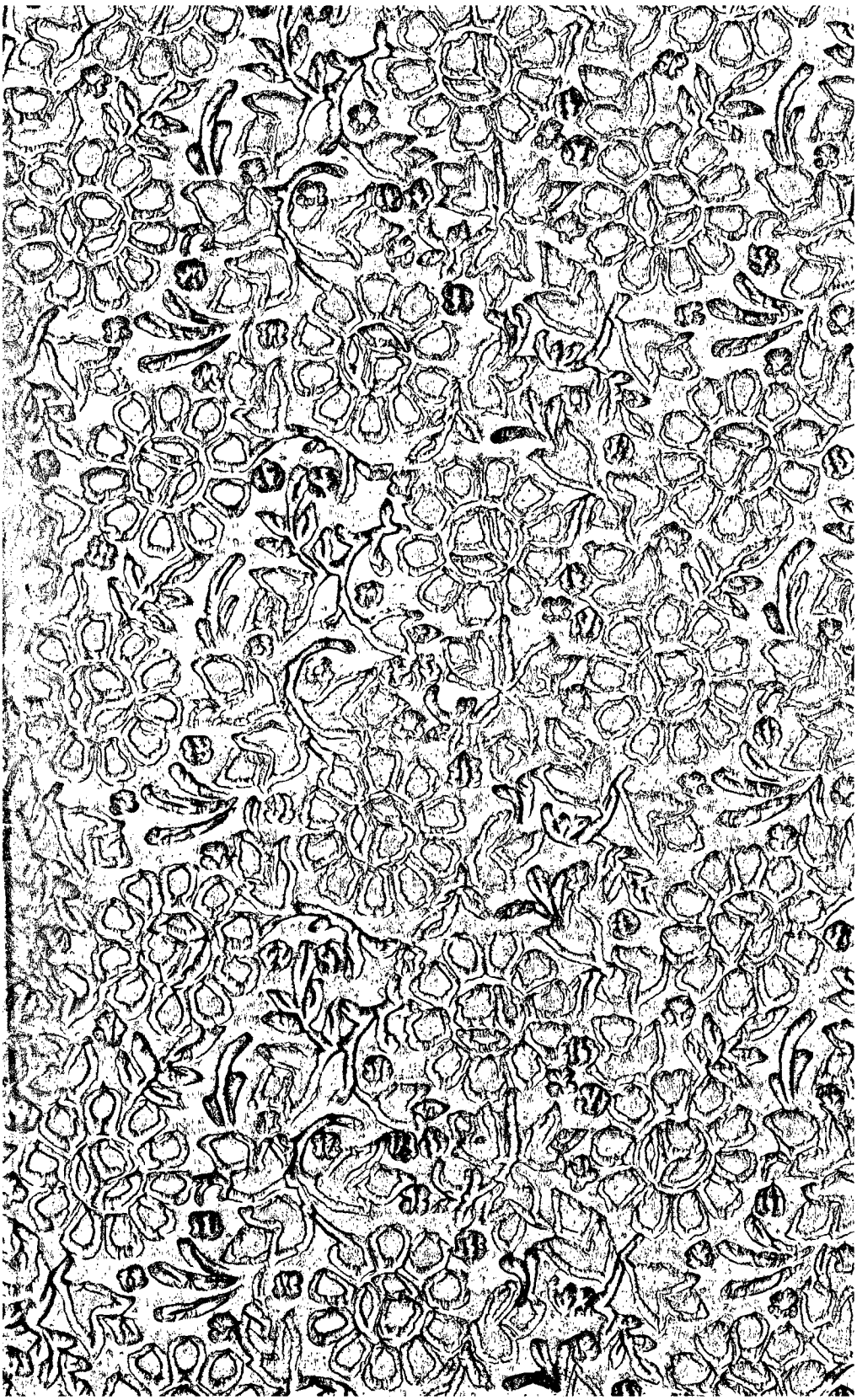

THE

GENEALOGICAL TREE

OF THE

Bhonsale Family.

PUBLISHED BY

MAHADEO GANESH DONGRE

B. Sc. L. C. E

LECTURER OF SCIENCE

Rajaram College, Kolhapur.

RAVI-VARMA-PRESS, KARLA-LONAVLA.

1905.

ALL RIGHTS RESERVED.

श्री

भोंसले कुलाचा वंशवृक्ष.

प्रकाशक

महादेव गणेश डोंगरे वि. एस्सी. एल. सी. ई.

शास्त्रीय विषयांचे अध्यापक

राजाराम कॉलेज कोल्हापूर.

72680

BOMBAY BRANCH ROYAL ASIATIC SOCIETY JACKSON MEMORIAL COLLECTION.

ह्या पुस्तकाची मालकी सन १८६७ च्या २५ आक्टाप्रमाणें नोंदवून प्रकाशकानें आपल्याकडे ठेविली आहे.

00072680

अर्पण पत्रिका.

श्रीमन्महाराज श्री शाहू छत्रपती

सरकार करवीर.

जी. सी. एस. आय; जी. सी. व्ही. ओ; एलएल. डी.; एम. आर. ए. एस. इत्यादि.

यांस

त्यांच्या परवानगीनें

भोंसले कुलाचा उद्भव उदेपुरच्या शिसोदे घराण्यापासून आहे हें स्थापित करणारा

हा

वंशवृक्ष.

परमादरानें कृतज्ञतापूर्वक अर्पण केला आहे.

प्रकाशक.

प्रस्तावना.

सुमारें तीन वर्षांपूर्वी कोल्हापुरास कांहीं ब्राह्मण व क्षत्रिय मराठे मंडळीमध्यें वेदोक्त कर्माधिकाराविषयीं तंटा उपस्थित झाला. मराठी राज्याचे संस्थापक श्रीशिवाजी महाराज यांच्या वंशजांस सुद्धां वेदोक्त कर्माचा अधिकार नाहीं, मग इतर मराठ्यांची काय कथा. असें ब्राह्मण पक्षाचें ह्मणणें असून उलटपक्षीं आह्मी क्षत्रिय असल्यानें आह्मांस वेदोक्त कर्माचा पूर्ण अधिकार आहे, असें प्रतिपादण्यांत आलें होतें. वास्तविक पहातां ह्या प्रश्नाचा पूर्वी एकदां योग्य रीतीनें निकाल लागून त्याप्रमाणें अम्मलबजावणीही झाली असल्यामुळें, पुनरपि तेंच भांडण उपस्थित व्हावें, ही बेकायदेशीर गोष्ट आहे. मराठी राज्याच्या इतिहासावरून असें दिसतें कीं, शिवाजी महाराजांनीं इ. स. १६७४ सालीं आपणास जो राज्याभिषेक करून घेतला तो शुद्ध क्षत्रियाच्या धार्मिक हक्काप्रमाणें वेदोक्त पद्धतीनें झालेला होता. प्रथमतः अज्ञानामुळें ह्या राज्याभिषेकास कित्येक दाक्षिणात्य पंडितांनीं हरकत घेतली होती हें खरें; परंतु भोंसले कुलाच्या क्षत्रियत्वाविषयीं पूर्ण अभिमान असणाऱ्या साह्यकारी मंडळीनें अश्रांत श्रम करून उदेपुराहून माहिती आणून श्रीकाशीक्षेत्रस्थ गागाभट्टादि पंडितांची खात्री करून दिली कीं, शिवाजीमहाराज हे उदेपूर-कुलोत्पन्न खरे क्षत्रिय असल्यामुळें त्यांस राज्याभिषेक वेदोक्त पद्धतीनेंच झाला पाहिजे. त्यानंतर गागापंडित खुद्द काशीहून दक्षिणेंत रायगडीं आले, व त्यांनीं शिवछत्रपतीस यथासांग राज्याभिषेक केला. (सर देसाईकृत ' मराठी रियासत ' पूर्वार्ध; पानें २४८-२५७ पहा.)

श्री शिवाजीमहाराजांचे राज्याभिषेकामुळें भोंसले कुलाच्या धार्मिक हक्कांचें पुनरुज्जीवन झालें, त्यास पहिल्या शाहूमहाराजांच्या कारकिर्दी-अखेरपर्यंत कांहीं अडथळा आला असेल असें मानण्यास मुळींच आधार दिसत नाहीं. इ. स. १७४९ सालीं शाहूमहाराजांनीं आपल्या निधन-समयीं सनद करून मराठी राज्य पेशव्यांचे स्वाधीन केलें तेव्हांपासून, पेशवाई बुडून इंग्रज सरकारचे कृपेनें सातारचें राज्य शिवछत्रपतीच्या वंशजांस इ. स. १८१९ सालीं परत मिळेपर्यंत जो काल गेला त्यांत सातारचे राजे जरी पारतंत्र्यांत होते तरी आपले धार्मिक हक्क जाणून बुजून घालविण्याइतके सातारचे राजे कधींच दुर्बल नव्हते. परंतु शिवछत्रपतीच्या वंशजांस पुनः राजसत्ता प्राप्त होतांच त्यांस आपल्या धार्मिक हक्कांचें पुनरुज्जीवन करावें लागलें, ह्यावरून कदाचित् दुसरे बाजीरावांचे धामधुमीच्या कारकिर्दीत सातारचे राजघराण्याचें वेदोक्त कर्म कोणी लुच्चेगिरीनें बंद पाडिलें असेल असा संशय येतो (विर्जेकृत ' क्षत्रिय आणि त्यांचें अस्तित्व; ' पानें १८५-१८७) जेव्हां करवीरास राज-घराण्यांत सुद्धां वेदोक्त कर्म होण्यास हरकत आली तेव्हां ह्या अगदीं अलीकडच्या ग्रामण्यासंबंधानें कांहीं कागद सांपडतात कीं काय हें पाहण्याच्या उद्देशानें सातारचे कै० श्री० आबा साहेब महाराज यांजपाशीं तेथील खासगी दप्तर चाळण्याची आह्मीं परवानगी मागितली, ती त्यांनीं कृपाळु होऊन दिली ह्याबद्दल आ-

ह्यांवर कैलासवासी महाराजांचे अत्यंत उपकार आहेत. तसेंच महाराजांचे माजी कारभारी रा० रा० दत्तात्रय गोविंद कारखानिस, व सातारचे प्रसिद्ध वकील व आमचे मित्र रा० रा० शंकर आप्पाजी गुप्ते एल. एल. बी. ह्या उभयतांनीं आह्मांस वेळोवेळीं अंतःकरणपूर्वक मदत केली ह्याबद्दल आह्मी त्यांचे आभारी आहों.

सातारच्या दप्तरांत जे कागदपत्र आमच्या पाहण्यांत आले त्यावरून असें दिसतें कीं शिवछत्रपतीच्या वंशजांस वडिलोपार्जित राज्य इ० स० १८१९ सालीं मिळालें खरें; परंतु महाराज अज्ञान दशेंत असल्यामुळें इ० स० १८३० सालापर्यंत मे० पोलिटिकल एजंट साहेब बहादूर सातारा यांच्या अध्यक्षतेखालीं राजमंडळा मार्फत संस्थानचा कारभार चालला होता. ह्याच सुमारास ब्राह्मण व इतर जातींमध्यें वेदोक्त कर्माधिकारासंबंधानें तंटा लागलेला होता. पेशवाई बुडाल्यानंतर सुद्धां श्री० कै० चिंतामण पांडुरंग पटवर्धन सांगलीकर, निळकंठ शास्त्री थत्ते व बाळाजी पंत नातू पुणेंकर या त्रिवर्गांनीं पुढाकार घेऊन, सांगलीस नवीन ग्रंथ तयार करून इ० स० १८२० ते १८२८ ह्या मुदतींत एक ग्रामण्य माजविलें होतें. ह्या खटपटी मंडळीनें करवीरकर श्री शंकराचार्यांस पुण्यास नेऊन, त्यांस एकच बाजू दाखवून कलींत क्षत्रिय मुळींच नसल्यानें ब्राह्मणेतरांस वेदोक्त कर्माचा अधिकार नाहीं, वगैरे मतलबाची यादी श्रीच्या सही शिक्यानिशीं मिळवून तिच्या नकला ह्या वरील पुढाऱ्यांच्या पत्रां सोबत हिंदुस्थानांत एकंदर ७५ ठिकाणीं पाठविण्यांत आल्या होत्या. ह्या यादींत 'शिवाजी, संभाजी, शाहू महाराजांनीं पृथ्वींत क्षत्रिय मुळींच नाहींत, असें ठरविल्याचे दाखले महाराजांचे दप्तरांत बार झालेले आहेत, असा खोटा मजकूर घातला असल्यामुळें आपल्या धार्मिक हक्कांस ह्या यादीनें बाध येत आहे हें पाहून मराठे क्षत्रिय मंडळीनें जमा होऊन ता० २७ जुलई सन १८२८ रोजीं राजमंडळास अर्ज केला कीं, ब्राह्मणांनीं खोटीं विधानें करून जागजागीं याद्या पाठवून लोकांचा गैर समज मुद्दाम केला आहे तो पाठविलेल्या याद्या परत आणवून किंवा दुसरे रीतीनें नाहींसा करावा; नाहींतर आह्मी आपला विचार करूं.

आमच्या पाहण्यांत आलेल्या कागदपत्रांवरून राजमंडळानें सदरहू अर्जाचा कांहीं विचार केलेला दिसत नाहीं. पण पुढें सन १८३० सालीं महाराजांस मुखत्यारी मिळाल्यावर त्यांनीं ह्या वेदोक्त प्रश्नाचा पुन्हां निकाल लावण्याचा निश्चय केला; व सारखे ८९ वर्षें अव्याहत श्रम करून हिंदुस्थानांतील सर्व ठिकाणच्या पंडितांकडून आपलें व आपल्या आप्तस्वकीयांचें क्षत्रियत्व कबूल करून घेतलें. ह्या ग्रामण्यासंबंधाच्या कागदपत्रांपैकीं जे सातारच्या खाजगी दप्तरांत आमच्या पाहण्यांत आले त्यांपैकीं खालीं दिलेल फार महत्त्वाचे आहेत:—

(१) सिद्धांत विजय संस्कृत हस्तलिखित पोथी; अध्याय दहा. पैकीं पहिले पांच छापून प्रसिद्ध झाले आहेत.

(२) शिवानंदाची हिंदी वंशावळ.

(३) उदेपुरच्या राणाजीची २१० पुरुषांची वंशावळ; ह्या कागदावर कंपनी सरकारचा

शिका असून ती श्री नारायणापासून सातारच्या श्री प्रतापसिंह महाराजापर्यंत आणलेली आहे.

(४) सूर्यवंशाची १६१ पुरुषांची वंशावळ यादी.
(५) श्री प्रतापसिंह महाराजांनीं आपणास वेदोक्त राज्याभिषेक ज्या पोथीवरून करून घेतला ती हस्तलिखित संस्कृत पोथी.

(६) सदरहू राज्याभिषेकासंबंधानें पंडितांचीं आलेलीं पत्रें,
(७) सदरहू ग्रामण्याचे वेळीं वाद होऊन जे शास्त्रग्रंथ तयार झाले ते हिंदुस्थानांतील सर्व ठिकाणच्या पंडितांस पसंत ठरून सातारच्या राज-घराण्यास व त्यांच्या नातेवाईकांस वेदकर्माचा पूर्ण अधिकार असल्याबद्दलची ठिकठिकाणांहून आलेलीं पत्रें, याद्या व रिवाजपत्र्या.

(८) उदेपुरास रघुनाथसिंग ह्याले ह्याबरोबर पाठविलेलें पत्र.
(९) साताऱ्याहून उदेपुरास बापू कान्होबा यांस पाठविलें होतें, त्यांचें तिकडून आलेलें पत्र.
(१०) सातारच्या महाराजांनीं ग्रामण्याचा निकाल झाल्यावर समस्त क्षत्रियमराठ्यांस पाठविलेली यादी.

(११) मराठे मंडळीच्या सभांची हकीकत.
(१२) शिवानंदाबरोबर उदेपुरास पाठविण्याचीं पत्रें; व बरोबर जाणाऱ्या मंडळीचीं नांवें.
(१३) शिवानंदानें दक्षिणेंतून उदेपुरच्या राजपुरोहितास पाठविलेलें पत्र.
(१४) मराठे मंडळीपासून घेतलेली कबुलायत.

वरील प्रकारचे कागद शोधून काढण्याचे उद्योगांत असतांना आह्मांस असें समजलें कीं, सूर्यवंशाची १६१ पुरुषांची वंशावळीची जी यादी आमच्या पाहण्यांत आली, ती वंशावळ मुख्य धरून सोम सूर्य दोन्ही वंशांचा मोठा वृक्ष पाण्यांतील रंगांत वरील ग्रामण्याचे वेळींच साताऱ्यास तयार झाला होता. परंतु सातारच्या दप्तरांत हा वंशवृक्ष किंवा त्याची अस्सल बरहुकूम नकल आह्मांस सांपडली नाहीं. इतक्यांत अशी माहिती मिळाली कीं सातारचे दप्तराचा कांहीं भाग पुण्यास श्री जंगली महाराजांचे वाड्यांत आहे. तेथें कदाचित् वरील वंशवृक्षाचा नकाशा सांपडण्याचा संभव आहे.

श्री शहाजी ऊर्फ जंगली महाराज कैलासवासी होऊन बरींच वर्षें झालीं. सांप्रत पुण्यास त्यांचा खाजगी वाडा असून तेथें कैलासवासी महाराजांच्या पत्नी श्री. मातोश्री माईसाहेब महाराज राहत असतात. त्यांजकडे आह्मी आमचे मित्र श्री० रा० रा० रघुनाथ बाजीराव ऊर्फ दादासाहेब पोतनीस उरोडेकर यांचे मार्फत गेलों असतां, श्री० मा० माईसाहेबांनीं मोठ्या संतोषानें आम्हांस तेथील दप्तर चाळण्याचीच नाहीं, तर जे कागद आमच्या उपयोगाचे असतील ते घेऊन जाण्याची देखील परवानगी दिली, ह्या कृपेबद्दल श्री० राणीसाहेबांचे आह्मी निरं-

तर कृतज्ञ आहों. परमेश्वर कृपेनें आमच्या व श्री० दादासाहेब पोतनीसांच्या प्रयत्नांस यश येऊन, ज्या वंशवृक्षाच्या शोधांत होतों त्याची अस्सल बरहुकूम नकल आह्मांस मिळाली. सदरहू वंशवृक्ष ७५ वर्षांपूर्वी तयार झाला असल्यामुळें तो बऱ्याच जीर्णावस्थेंत आहे. सबब आमचे मित्र रा० रा० बाळकृष्ण रामचंद्र कारखानिस डूॅइंग मास्तर कोल्हापूर यांजकडून सदरहू नकाशाची नकल—मूळचे रंग व रचना यांत बिलकुल फरक न करितां—करून घेतली. मूळ वंशवृक्ष २३ फूट लांब व ३ फूट रुंद असल्यामुळें तो जशाच्या तसा न छापतां त्याचा $\frac{3}{8}$ आकार करून आज छापून प्रसिद्ध करण्याचा सुयोग आला ह्याबद्दल संतोष वाटतो.

सूर्यवंशाचा मुख्य वेल ज्या सुवर्णकलशांतून निघालेला आहे त्यावर दोन लेख असून, कलशा-खालच्या संगमरवरी चबुतऱ्यावर दोन लहान, व चबुतऱ्याच्या बाजूला दोन मोठीं, अशीं चार चक्रें लेखपूर्ण आहेत. तशींच शेंड्याकडेही दोन चक्रें आहेत. शिवाय वेलाच्या विस्तारामध्यें ठिकठिकाणीं ऐतिहासिक व पौराणिक माहिती घातली आहे. नकाशांतील लेखांवरूनच असें दिसतें कीं, मूळ वंशवृक्ष कै० श्री० प्रतापसिंह महाराजांचे आज्ञेवरून अनेक संस्कृत, प्राकृत. पारशी व हिंदुस्थानी ग्रंथांचे आधारावरून माधवराव मुनशी यानें केला. त्याची नकल बळवंतराव राजे भोंसले सेनापति यांचे आज्ञेवरून गणपतराव मुनशी यानें शके १७५९ (इ०स० १८३७) सांत साताऱ्यास केली.

मूळ वंशवृक्षकारानें खालीं दिलेल्या ग्रंथांच्या आधारानें सदरहु नकाशा तयार केला:—

पारशी ग्रंथ.

१ लब्बुतवारिख, २ फिरस्ता, ३ जामेजाहनुमा, ४ अरायषमहफिल,
५ कवाइफ हिंदुस्थानी, ६ अकबरनांमा, ७ तवारिखे बहामनी.

हिंदी ग्रंथ.

१ महाराजांची बखर, २ वैराट चरित्र, ३ उदेपुरची बखर, ४ विजयस्तंभावरील लेख,
५ .....; ६ .....छानी चरित्र, ७ किरकोळ.

संस्कृत ग्रंथ.

१ भागवत, २ विष्णुपुराण ३ मनुस्मृति, ३ कात्यायनस्मृति; ४ रामायण.
६ राजावाली, ७ राजमयूख, ८ जोतिष, ९ सौरपुराण.

मूळ वंशवृक्षकार म्हणतात कीं, " वरील ग्रंथांत जितका वंशविस्तार आहे, तितका ह्या नकाशांत दिलेला नाहीं. मुख्य श्रीमन्महाराज छत्रपती यांचा वंशवृक्ष लिहावयाचा, परंतु शक संवत्सरासुद्धां प्रमाण दिसलें पाहिजे ह्मणून दिल्लीचे राज्यावर कोण कोण जाहले, व जरासंधाचे राज्यावर कोण कोण आले, ते पुरुष लिहिले आहेत. " चबुतऱ्याजवळील डावे मोठे चक्रांत कोणत्या वंशास कोणता रंग योजिला आहे ह्याची समजूत देऊन उजवेकडील मोठे चक्रांत वे०

शा० भालचंद्रशास्त्री खांडेकर यांनीं क्षत्रियांचे अस्तित्वाबद्दल मूळ वंशवृक्षकारास जीं प्रमाणें दिलीं होतीं तीं घातलीं आहेत. शेंड्याकडील उजवे चक्रांत 'संशय निवारण,' व डावेकडील चक्रांत 'शकगणती' आहे.

सदरहु नकाशांत मुख्य वेलींन सूर्यवंश दाखविला आहे, त्याचे दोन भाग पडतात. पहिला श्रीनारायणापासून लक्ष्मणसिंह महाराजापर्यंत; व दुसरा तेथून पुढें श्रीप्रतापसिंह महाराजापर्यंत. सूर्यवंशाच्या पहिल्या भागास हिंगली, व शेंदरी व आब्बाशी असे तीन रंग योजिले आहेत. हिंगळी सातारचे महाराजांचे वंशाचा; आब्बाशी जनकाचे वंशाचा; व शेंदरी श्राद्धदेव मनूचे १० पुत्रांस. सूर्यवंशाचे दुसरे भागास लक्ष्मणसिंहापुढें पहिले भागाप्रमाणेंच रंग आहेत. चंद्रवंशांत श्रीकृष्णाचा, पांडवांचा, व जरासंधाचा असे तीन पोटवंश मुख्य असून त्यांस अनुक्रमें अस्मानी, गुलाबी, व अबलक असे रंग योजिले आहेत. शिवाय ह्या वंशांत पिंवळा रंगही कांहीं ठिकाणीं घातला आहे.

वंशवृक्षाच्या विस्तारांत जागजागीं जी पौराणिक व ऐतिहासिक माहिती घातली आहे त्यावरून सूर्यवंशांत गुर्जर, राठोड, हडे (बुंदीवाले), कच्छवा (जयपूरवाले), झाले (कोटेवाले), कच्छभूजवाले, उदेपूर व नेपाळ इतक्या घराण्यांचा उदय असून, चंद्रवंशांत पौर (शिर्के), पवार, चव्हाण, यादव, (जाधव) वगैरे घराणीं उत्पन्न झालीं, असें दिसून येतें.

शेवटीं ह्या वंशवृक्षासंबंधानें आह्मांस एवढेंच सांगावयाचें आहे कीं, 'चिटणिसी वंशावळ' ह्मणून जी वंशावळ इतिहासांत प्रसिद्ध आहे ती हीच होय. ह्याच वंशावळीवर इतर सर्वांपेक्षां अधिक विश्वास कां ठेवावयाचा ह्याबद्दल, पुणें येथें कुळकर्णी आणि मंडळीनें डेकन व्हरन्याक्युलर ट्रान्सलेशन सोसायटीच्या विद्यमानें जें 'भारतवर्ष' ह्मणून मासिक पुस्तक काढिलें होतें त्याच्या पहिल्या वर्षाच्या ४।५।७।९ ह्या अंकांत सर्व बाजूंनीं पूर्ण विचार केला आहे.

भारतवर्ष मासिक पुस्तक दोन वर्षें चालून पुढें बंद पडल्यामुळें त्याचे प्रसिद्ध झालेले अंक पुष्कळांस दुर्लभ असतील, सबब शिवाजीच्या वंशावळीसंबंधानें ह्या मासिक पुस्तकांत आलेल्या ऐतिहासिक चर्चेतून कांहीं उतारे आमच्या वाचकांकरितां खालीं देतों.

(उतारा १.)

शिवाजीच्या भिन्नभिन्न वंशावळी.

	टाड साहेबाची वंशावळ	चिटणिसांची.	भिडे ह्यांची.	रा. ब. साने. ह्यांची.	आम्ही तयार केलेली.	शेरा.
	•	महाराणा लक्ष्मणसिंह.	....	शिवराव चितोडकर.	महाराणा लक्ष्मणसिंह.	इ. स. १२७५ त राज्यारोहण.

१	महाराणा लक्ष्मणसिंह.	... .	... .	भीमसिंह.	अजयसिंह.	इ. स. १३०३ त कैलवाडा प्रांतास गेले.
२	अजयसिंह.	सजणसिंह.	सजणसिंह.	विजयभानु.	सजणसिंह.	इ. स. १३१० च्या सु. मारास सोंधवाड्यास आले
३	सजनसिंह.	दिलीपसिंह.	दिलीपसिंह.	खेलकर्ण.	दिलीपसिंह.	
४	दलीपसिंह.	सिंहजी.	सिंहाजी.	जयकर्ण.	सिंहजी.	
५	शिवजी.[1]	भोसाजी.	भोसाजी.	महाकर्ण.	भोसाजी.	
६	भोराजी.[2]	देवराजजी.	देवराजजी.	राजा शिव.	देवराज.	इ. स. १४१५ च्या सुमारांत दक्षिणेंत आले.
७	देवराजजी.	इंद्रसेन.	खेलकर्ण.	बाबाजी.	इंद्रसेन (उग्रसेन)	
८	उग्रसेन.					
९	माहुलजी.	शुभकृष्ण	मालकर्ण.		खेलकर्ण.	हा टाड साहेबांचा जनकोजी नसेलना ?
१०	खेलोजी.	रूपसिंह.	बाबाजी.		जयकर्ण.	
११	जनकोजी.	भूमिंद्र.			मालकर्ण.	हा टाड साहेबांचा माहुलजी (मालोजी) असावा. जन्म इ. स. १५३३ त.
१२	सतुजी. (Suttooji)	धापजी.			संभाजी.	
१३	संभाजी.	बरबटजी.			बाबाजी.	
		खलकर्ण. (खलाजी)				
		जयकर्ण.				
१४	शिवजी (बाबाजी)	संभाजी.				
१५		बाबाजी.				
१६		(शिवजी.)				

(उतारा २.)

" सातारा येथील छत्रपतींच्या दप्तरांतून ज्या वंशावळी उपलब्ध झाल्या आहेत त्यांसच प्राधान्य देणें आह्मास सर्वस्वीं भाग आहे. कोल्हापूर येथील दप्तरांतील कागद उपलब्ध नसल्यामुळें त्यासंबंधानें कांहींच ह्मणतां येत नाहीं. व " कोल्हापूर ग्याझेटियर " मध्येंही ती मा-

हिती मिळत नाहीं. तंजावर दप्तरांतून स्वतंत्र वंशावळ मिळण्याचा संभव नाहीं, परंतु तेथील कागदपत्र पाहून हिके नामक इतिहासकारानें जी माहिती प्रसिद्ध केली आहे तींत सातारच्या दप्तरांतील माहितीसच सर्व महत्त्व दिलें आहे, त्या अर्थी सर्व दृष्टींनें तीच माहिती जास्त ग्राह्य समजली पाहिजे. इंग्रजी इतिहासांकडे पाहिलें तर ग्रांट डफ, स्कॉट वेरिंग, जनरल ब्रिग्ज, आणि सर वार्टल फ्रियर यांनीं शिवाजीच्या पूर्वजांचा थोडा बहुत उल्लेख केला आहे. परंतु त्यावरून संगतवार वंशावळ तयार करितां येणें कठिण आहे. फक्त टॉड साहेबांच्या इतिहासांत यासंबंधानें चांगली माहिती आहे. बाकीच्या इंग्रज ग्रंथकारांनीं व बहुतेक सर्व मुसलमानी 'तवारिख' कारांनीं शिवाजीस 'लुटारू अदमी' समजून त्याच्या पूर्वजांविषयीं क्षुद्रपणाचे लेख लिहिण्यास कमी केलें नाहीं ! मराठी बखरींमध्यें चिटणीस, सभासद, चित्रगुप्त ह्यांच्या व बडोद्याच्या 'शिवदिग्विजय' व 'शिवप्रताप' वगैरे ज्या बखरी प्रसिद्ध आहेत, त्यांपैकीं सर्वांत चिटणिसाच्याच बखरींतील माहिती भरंवशालायक समजणें भाग आहे. सभासदादि इतर बखरींत शिवाजीच्या पूर्वजांची माहिती, संगतवार वंशावळ तयार करण्यासारखी, मुळींच दिलेली नाहीं, तेव्हां त्यांचा ह्या कामीं फारसा उपयोग नाहीं. भोरचे रा० भिडे यांनीं पंतसचीव साहेबांच्या आज्ञेवरून जो इतिहास प्रसिद्ध केला आहे तो अगदीं अपूर्ण व संक्षिप्त आहे; तेव्हां त्याचेंही ही वंशावळ सिद्ध करण्याच्या कामीं फारसें साहाय्य होणार नाहीं. तात्पर्य शिवाजीची वंशावळ खरी खोटी ठरविण्यास सर्व आधार सातारच्या दप्तराचाच घेतला पाहिजे व आमच्या मतें त्यापेक्षां जास्त विश्वसनीय पुरावा इतरत्र मिळणें अशक्य आहे."

"आह्यांस सातारच्या छत्रपतींच्या दप्तरांतून दोन वंशावळी मिळाल्या आहेत. पहिली वंशावळ सातारचे सुप्रसिध्द श्रीमंत प्रतापसिंह महाराज यांनीं अनेक जुने कागद पाहून तयार केलेली. ह्या पाणीदार महाराजांस आपल्या पूर्वजांचा फार अभिमान असून जुन्या इतिहासाची अत्यंत अभिरुचि होती. सातारचें क्षत्रिय घराणें सर्वांत श्रेष्ठ असें सिद्ध करून एक वेळ त्यांनीं उदेपूरच्या दरबारांतही आपली छाप बसविल्याचें ऐकिवांत आहे.....ह्या महाराजांनीं जी वंशावळ तयार केली आहे ती त्यांनीं कोर्ट ऑफ डायरेक्टर्स यांच्याकडेही पाठविली होती, व तेथेंही ती प्रमाणभूत ठरली गेली आहे."

वरील उताऱ्यांत सांगितलेली सातारचे दप्तरांतील दुसरी वंशावळ ही सातारच्या शेवटच्या महाराजांच्या थोरल्या राणी श्रीमती सगुणाबाई उर्फ आई साहेब महाराज यांनीं विक्टोरिया महाराणी साहेबांस पाठविलेल्या अर्पिलांत दिलेली आहे. सातारच्या दोन्ही वंशावळींत बहुतेक साम्य असून कोठें नांवामध्यें थोडेंसें अंतर आहे.

मु० कोल्हापूर, ता० ८ माहे मे सन १९०५ ई०

म० ग० डोंगरे प्रकाशक.

ROYAL ASIATIC SOCIETY
BOMBAY BRANCH
JACKSON
MEMORIAL
COLLECTION

—॥ श्रीभवानीप्रसन्न ॥—

श्रीमत्क्षत्रियकुलावतंस **श्रीशाहु छत्रपति महाराज,जी. सी. एस्. आय., एल् एल्. डी., एम्. आर. ए. एस्., जी. सी. व्ही. ओ., सरकार करवीर**

—स्वामींचे आज्ञेवरून—

सदरहु नकाशाची नक्कल तयार करणार **महादेव गणेश डोंगरे** बी. एस्. सी., एल्. सी. ई, **घोरपडे** लेक्चरर **राजाराम** कॉलेज; व

बाळकृष्ण रामचंद्र कारखानीस ड्राइंग मास्तर, **जयसिंगराव घाटगे** टेकनिकलस्कूल कोल्हापूर.

शके १८२५., फसली सन १३१२., सुरसन सल्लास सल्लासमया व मायतैन., इसवी सन १९०३., ॥ ६ ॥

72680

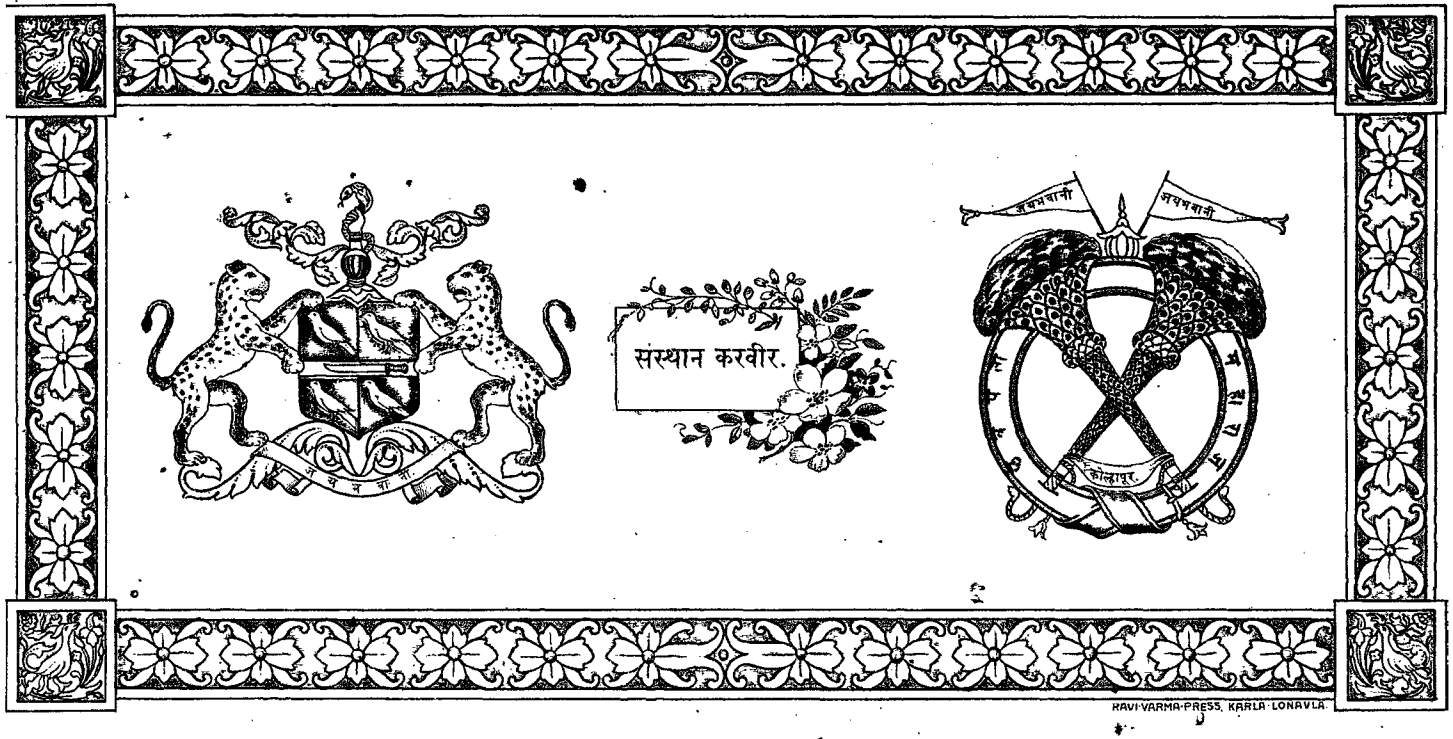

RAVI-VARMA-PRESS, KARLA-LONAVLA

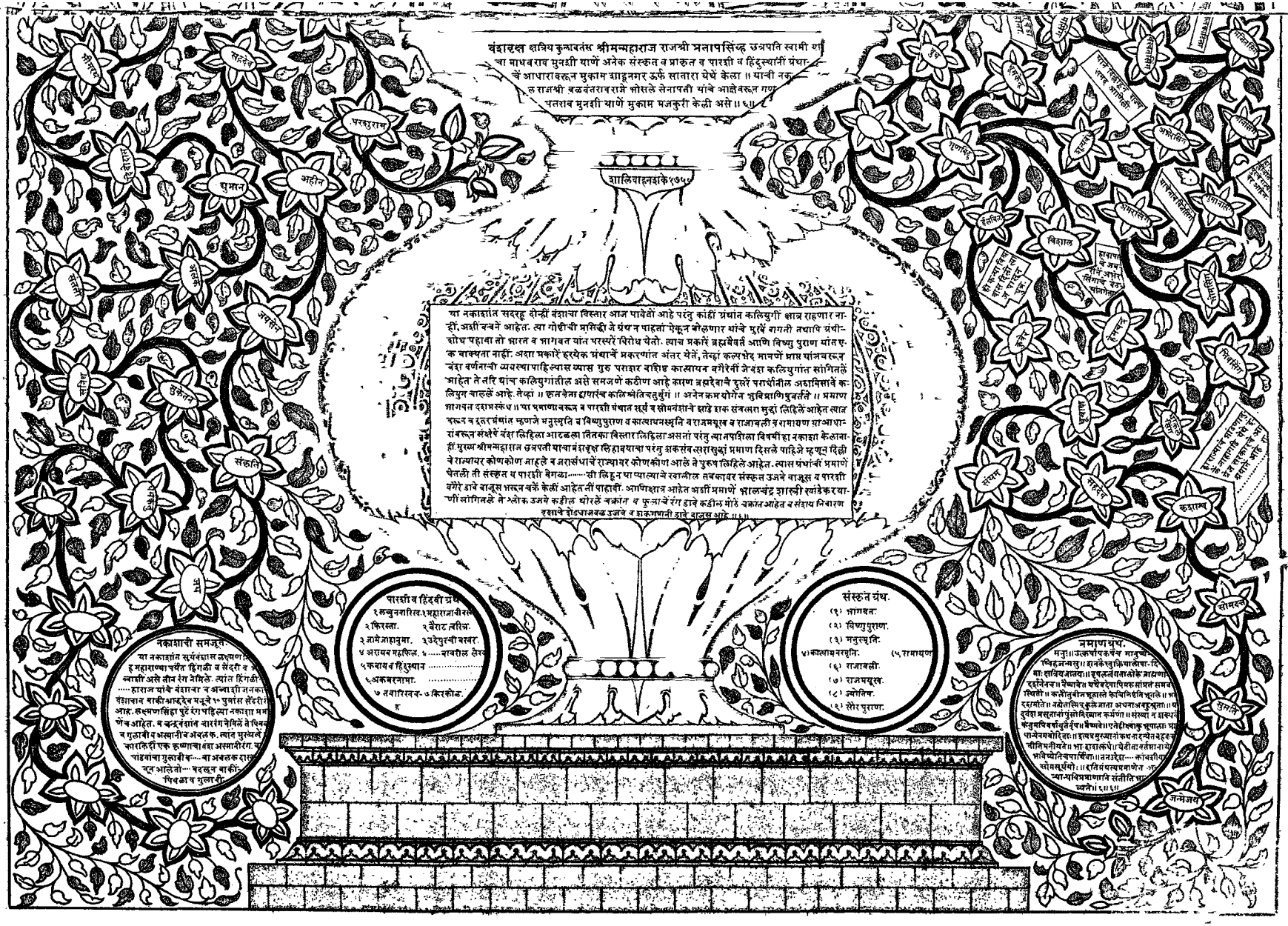
वंशावळ क्षत्रिय कुलावतंस श्रीमन्महाराज राजश्री प्रतापसिंह उत्रपति स्वामी यां
चा माधवराव मुनशी याणें अनेक संस्कृत व प्राकृत व पारशी व हिंदुस्थानी ग्रंथां
चें आधारावरून मुकाम शाहूनगर ऊर्फ सातारा येथें केला ॥ यांची नक
ल राजश्री बळवंतराव राजे भोसले सेनापती यांचे आहेवरून गणो
पतराव मुनशी याणें मुकाम मजकुरी केली असे ॥ ६ ॥
शालिवाहनशके १७५८
या नकाशांत सदरहू दोन्ही वंशाचा विस्तार आज पावेतों आहे परंतु कांहीं ग्रंथांत कलियुगीं झाल्या राहणार नाहीं, अशी नव्वद आहेत. त्या गोष्टीची प्रसिद्धी जे ग्रंथ न पाहतां ऐकून बोलणार यांचे मुखें शंका तथापि ग्रंथी
शोध पहावा तो भारत व भागवत यांत परस्परें विरोध येतो. त्याच प्रकारें ब्रह्मवैवर्त आणि विष्णु पुराण यांत ए
क वाक्यता नाहीं. अशा प्रकारें हरयेक ग्रंथाचें प्रकरणांत अंतर येतें, तेव्हां कल्पभेद मानणें प्राप्त यांजवरून
वंश वर्णनाची व्यवस्था पाहिल्यास व्यास गुरु पराशर वशिष्ठ कात्यायन वगैरेनीं जे वंश कलियुगांत सांगितले
आहेत ते तरि यांच कलियुगांतील असे समजणें कठीण आहे काय ब्रह्मदेवाचे दुसरे परार्धीतील अठाविसावें क
लियुग चालले आहे. तेव्हां ॥ रुतनेत्रा द्वापारंच कलिश्चेतिचतुर्युगं ॥ अनेनक्रमयोगेन त्रिंशत्प्राणिपुवर्तते ॥ प्रमाण
भागवत दशमस्कंध ॥ या प्रमाणावरून व पारशी ग्रंथात सूर्य व सोमवंशाचे झाडे शक संवत्सरा मुद्दां लिहिलें आहेत त्याज
वरून व इतर ग्रंथांत म्हणजे मनुस्मृति व विष्णुपुराण व कात्यायनस्मृति व रामचरित्र व राजावली व रामायण यांआधा
रांवरून संक्षेपें वंश लिहिला आठवला तितका विस्तार लिहिला असतां परंतु त्या तपशिला विषयीं हा नकाशा केलाना
हीं मुख्य श्रीमन्महाराज उत्रपती याचा वंशवृक्ष लिहावयाचा परंतु शकसंवत्सरासुद्धां प्रमाण दिसले पाहिजे म्हणून दिल्ली
चे राज्यावर कोण कोण आहले व जरासंधाचें राज्यावर कोण कोण आले ते पुरुष लिहिले आहेत. त्यास ग्रंथांचीं प्रमाणें
घेतली ती संस्कृत व पारशी वेगळा..... सी लिहून या प्याल्याचे खालील तबकावर संस्कृत उजवे बाजूस व पारशी
वगैरे डावे बाजूस भरून चकें केलीं आहेत तीं पाहावीं. आणिकहि त्र आहेत अशीं प्रमाणें भालचंद्र शास्त्री खांडेकर या
णीं सांगितले ते श्लोक उजवे कडील थोरले चकांत व फुलाचे रंग डावे कडील मोठे चकांत आहेत व संवत्य निवारण
दशावे रोड्याजवळ उजवे व शकगणती डावे बाजूस आहे ॥ ॥
पारशी व हिंदवी ग्रंथ
१ लघुनगरिल. २ महाराजावीरस
३ फिरस्ता. ४ बैराट चरित्र.
५ आमेजाहानुमा. ६ उदेपुरची बखर.
७ अरायब मद्फिल. ८ ..... बाबरील लेख
९ कथाय व हिंदुस्थान .....
१० अकबरनामा. .....
११ तवारिखवर- ७ किरकोळ.
संस्कृत ग्रंथ.
(१) भागवत.
(२) विष्णुपुराण.
(३) मनुस्मृति.
(४) कात्यायनस्मृति. (५) रामायण
(६) राजावली.
(७) राजमयूख.
(८) ज्योतिष.
(९) सौर पुराण.
नकाशाची समजूत.
या नकाशांत सूर्यवंशास लक्ष्मणा
ह महाराष्ट्रा पर्यंत हिंगळी व सेंदरी व
स्वाशी असे तीन रंग घेतिले. त्यांत हिंगळी
..... हाराज यांचे वंशाचा व अज्ञाशी जनका
वंशाचाव बाकी श्रीरामदेव मयूरवे १० पुत्रांस सेंदरी
आहे. लक्ष्मणसिंहा पुढें रंग पहिल्या नकाशा प्रमा
णेंच आहेत. व चन्द्रवंशांत चारसंग घेतिले ते पांचव
व गुळाबी व अस्मानीव अबलक. त्यांत पुरुषवे
कारकिर्दी एक कृष्णाचा वंश असमानीरंग
गांडवांचा गुलाबीव..... वा अबलक रा
पूत आलेनो..... वरून बाकी
पिवळा व गुलाबी
जमाण यूप.
मनु॥ उत्कर्षापकर्षेच मासूद्धे
ष्विद्यजन्मसु॥ ज्ञानकर्मसुशिल्पेषु वाक्षेत्र
ता क्षत्रियजातयः॥ दुष्टसंरक्षणात्साधोर्लोक ग्राह्यणा
रक्षणेनच॥ वैश्यावृत्ते॥ वर्षेदशेनापियकः सांप्रतं समय
स्थितेः॥ कलौतुखीनचूद्रास्ते क्षत्रियेतिस्मृतेः॥ ग
रक्षणात्॥ नद्यःसिंधुसरस्वत्यः कुरुक्षेत्रजलाजला अधनाअसुमत्ता॥ प
दुर्वंश्या मरुतोगर्गात्सुतेत्रिस्थान कर्मणा॥ संख्या न संस्कृत
कंतुयेविप्रवर्णादुर्नृपाः॥ वैष्णवे॥ एतेक्षत्रियसंज्ञकाभुवितलाः प्रा
पानेनमयोरिता॥ इत्यष्टसप्तयोगेकथ तान्त्र्येनसहस्रक
तीतिमनीषयेत॥ भा हासाल्के॥ पंचैतीसतसेतानयो
भविष्येनिचपार्थिवा॥ तत्रादैत्य.... कांचवतीपु
सोमसूर्यवंशो ॥ इतिसंप्रत्यक्षकाणेन
ज्या-यिप्रमाणानि संतीति
ब्यते॥ ६॥ ६॥

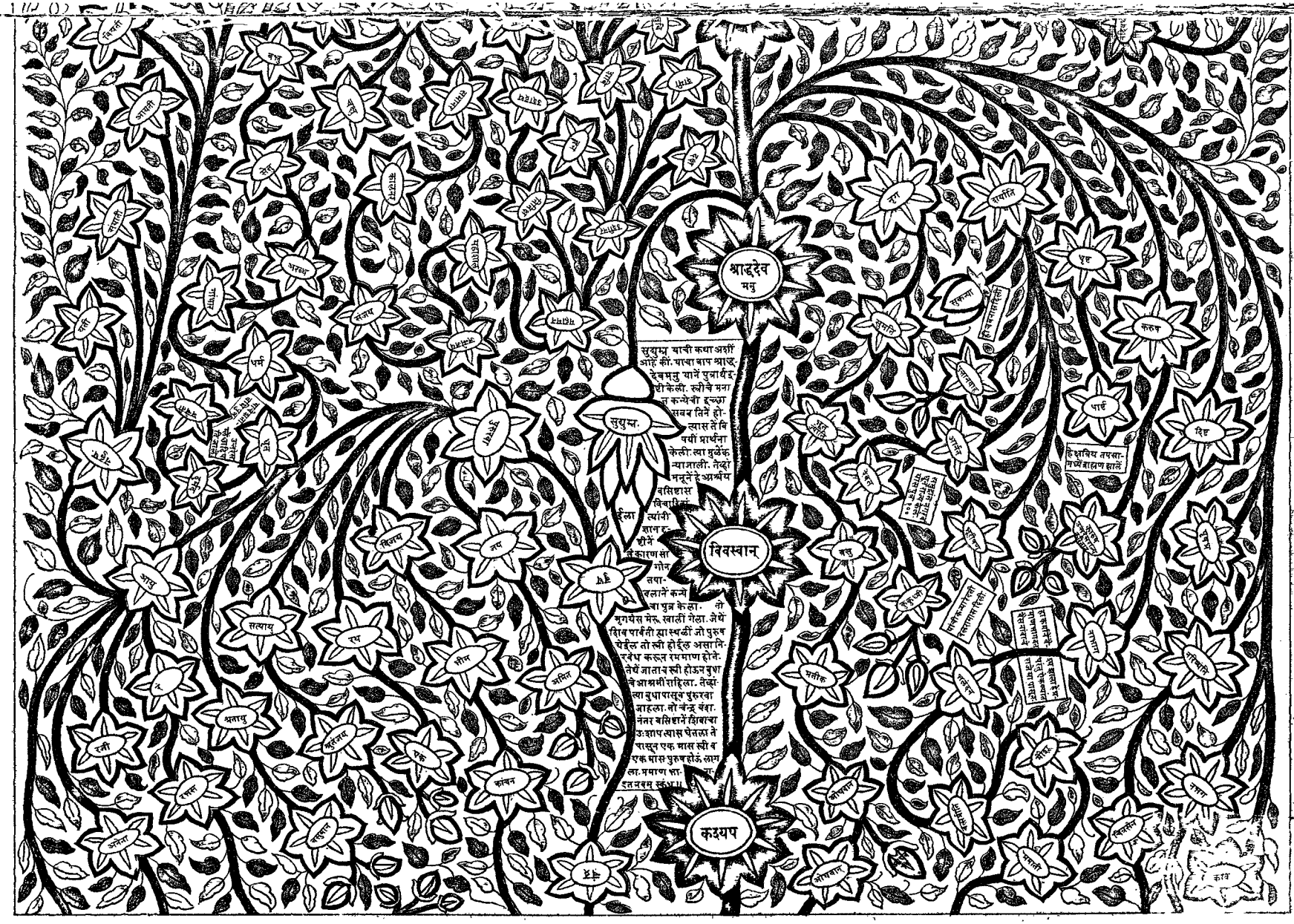
श्राद्धदेव
मनु
विवस्वान्
कश्यप
सुयुम्न
इला
हिरण्यमय तपसा-
सूर्य ब्राह्मण हाले

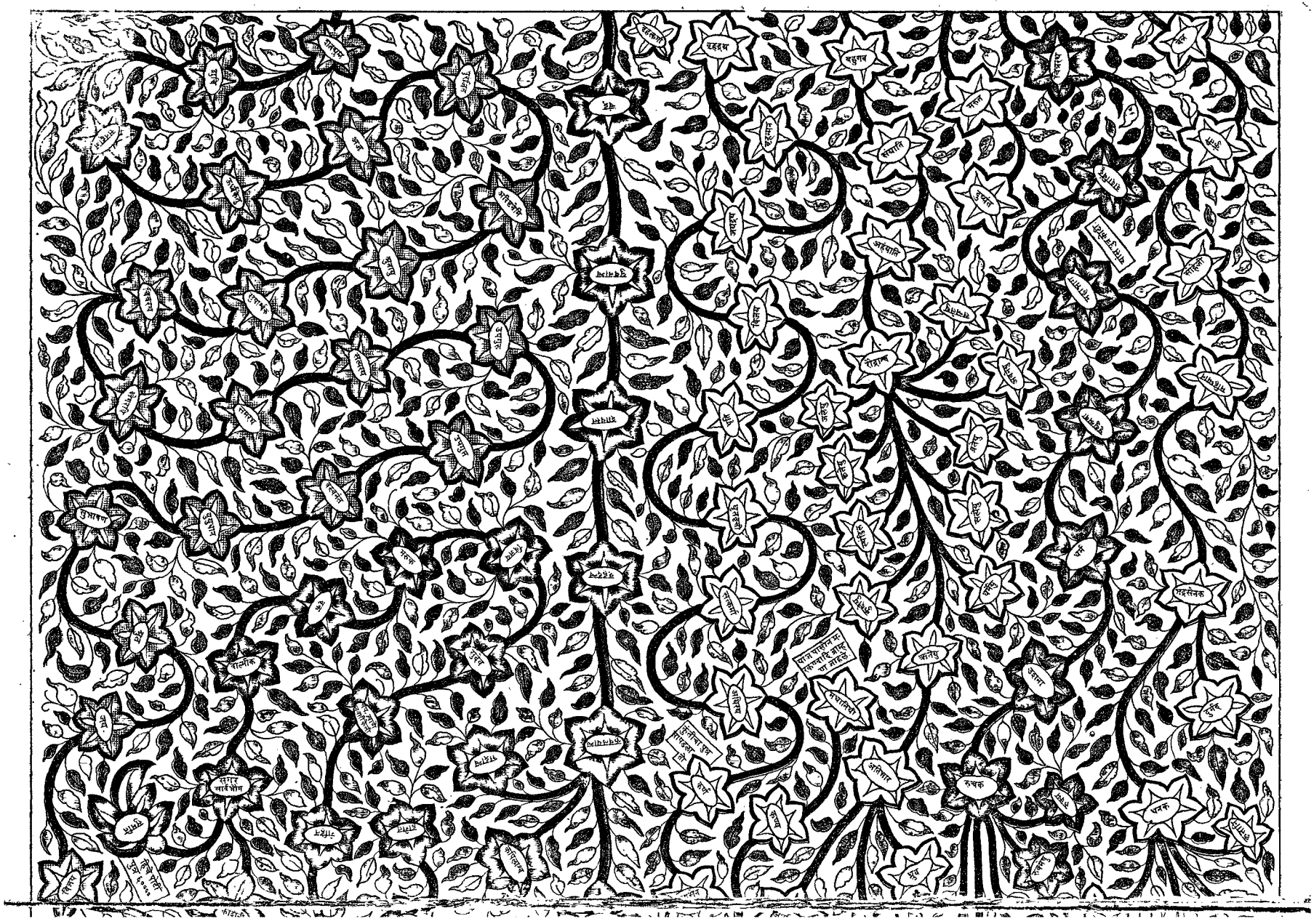

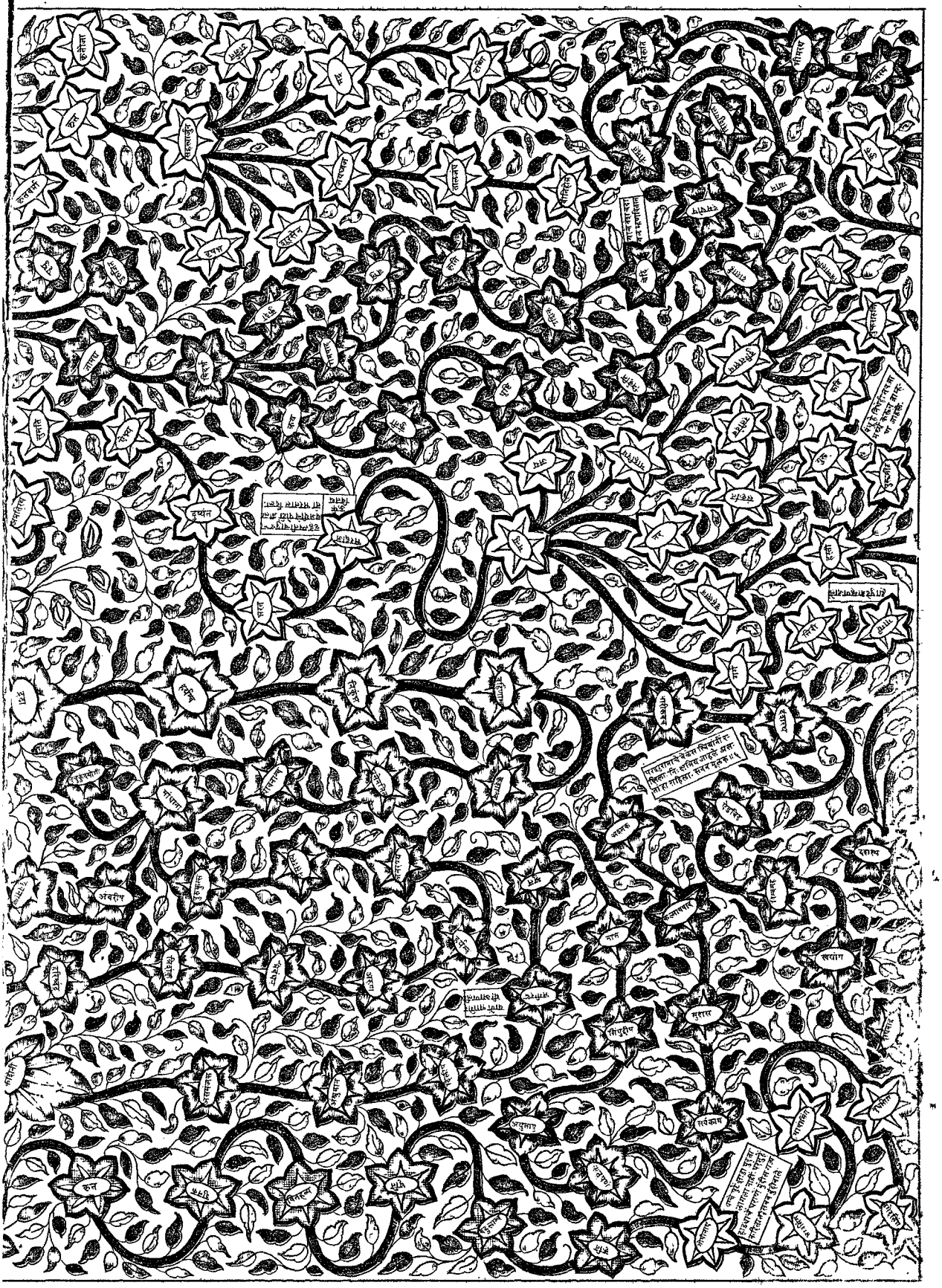

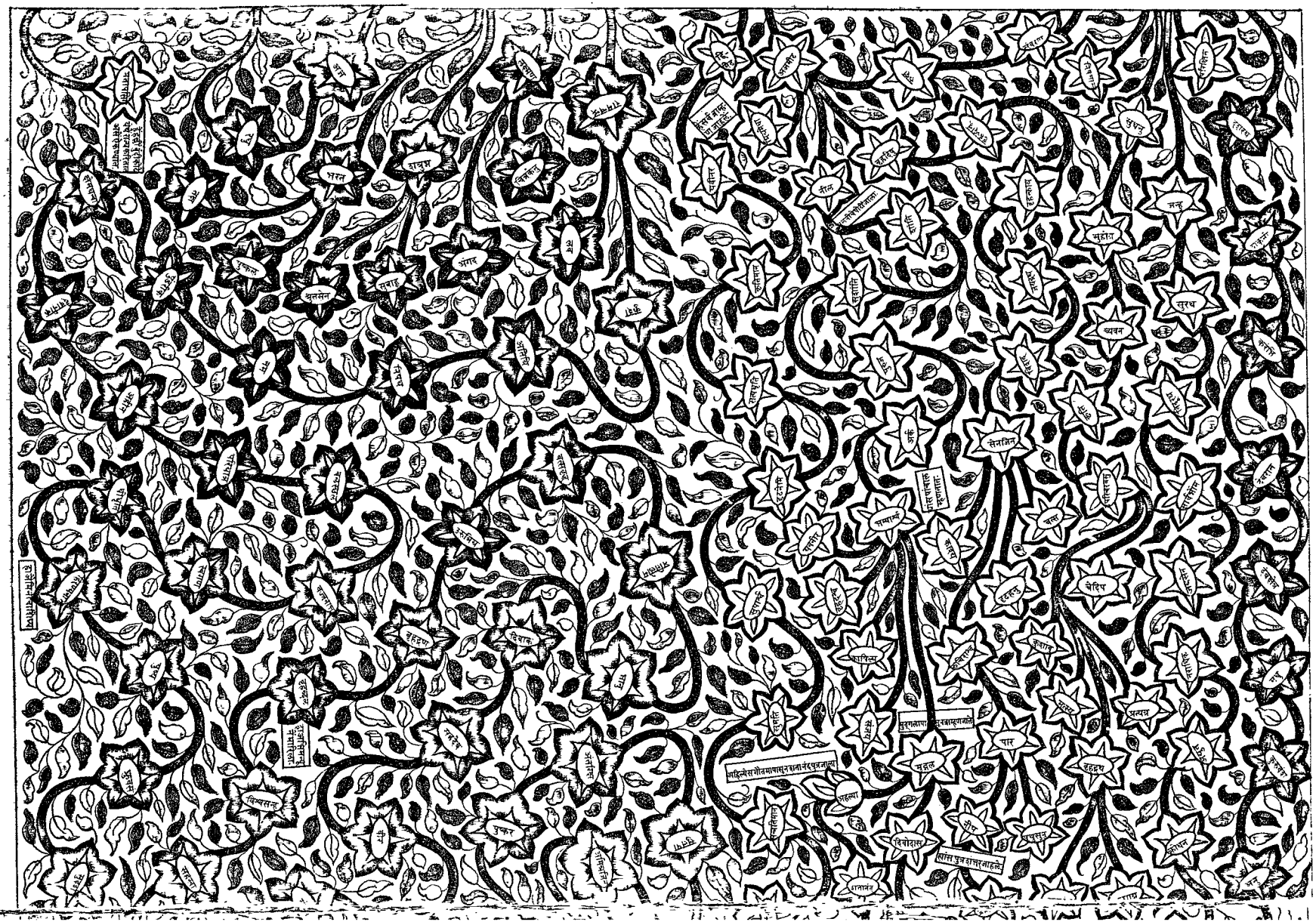

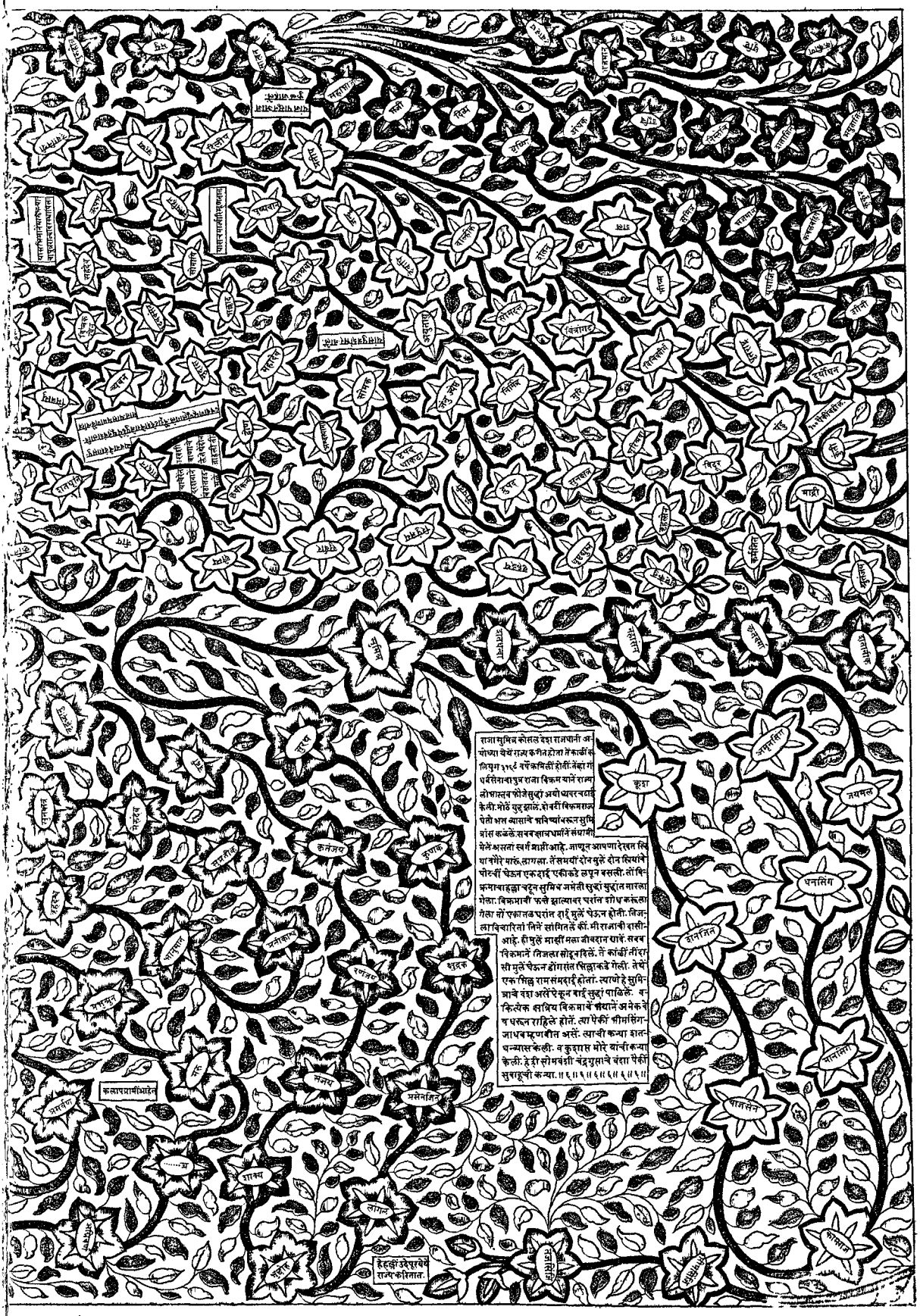
कलापग्रामीआहेत
हैहयक्षं उदेपुरवंशे राज्यं करिष्यति

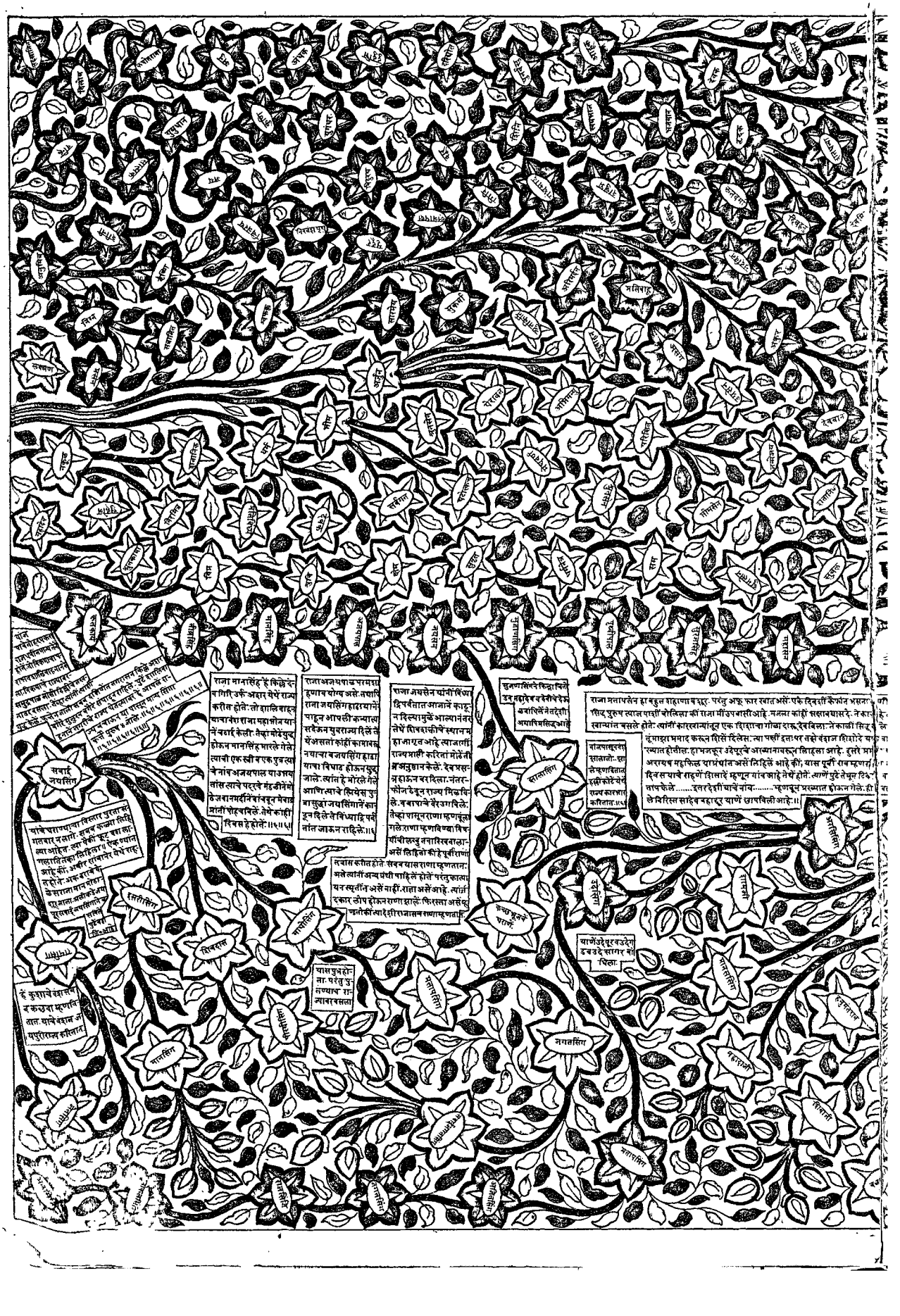

परिशिष्ट.

कोल्हापुरसरकारचा वंशवृक्ष.

भोंसले कुळाचा उद्भव. उदेपुरच्या 'शिसोदे' घराण्यापासून आहे. हें स्थापित करणारा जुना वंशवृक्ष शके १७५९ (इ० स० १८३७।३८) ह्या वर्षी साताऱ्यास तयार करण्यांत आला होता. म्हणून त्यांत कोल्हापुरचे राजघराण्याचा विस्तार तत्कालीन श्रीशाहाजी उर्फ बुवासाहेब महाराजांपर्यंतच आलेला आहे. जुना वंशवृक्ष प्रसिद्ध करितांना, त्यामध्यें कोल्हापुरच्या राजघराण्याचा आजपर्यंतचा वंशविस्तार दाखवावा, असा आमचा प्रथम उद्देश होता. परंतु असें केलें असतां, मूळ वंशवृक्षाची अस्सलबरहुकूम नक्कल राहिली नसती. सबब जुन्या वंशवृक्षांत बिलकूल फेरबदल न करितां, तो जसाचा तसाच छापिला आहे; व कोल्हापुरचा आजतागायतचा सर्व वंशविस्तार पुरवणी वंशवृक्षरूपानें देत आहों.

सदरहु वंशवृक्षांतील प्रथम पुरुष बाबजी राजे, सूर्यवंशाचा आदिपुरुष जो श्रीविष्णु नारायण त्यापासून १५३ वे पुरुष आहेत, हें जुन्या वंशवृक्षावरून तेव्हांच दिसून येईल. पुरवणी-वंशवृक्षाची समजूत नकाशाखालींच दोन चक्रांत दिली आहे, ती पहावी.

महादेव गणेश डोंगरे,
प्रकाशक.

मु० कोल्हापुर.
ता० २५ सप्टेंबर १९०५ इ०

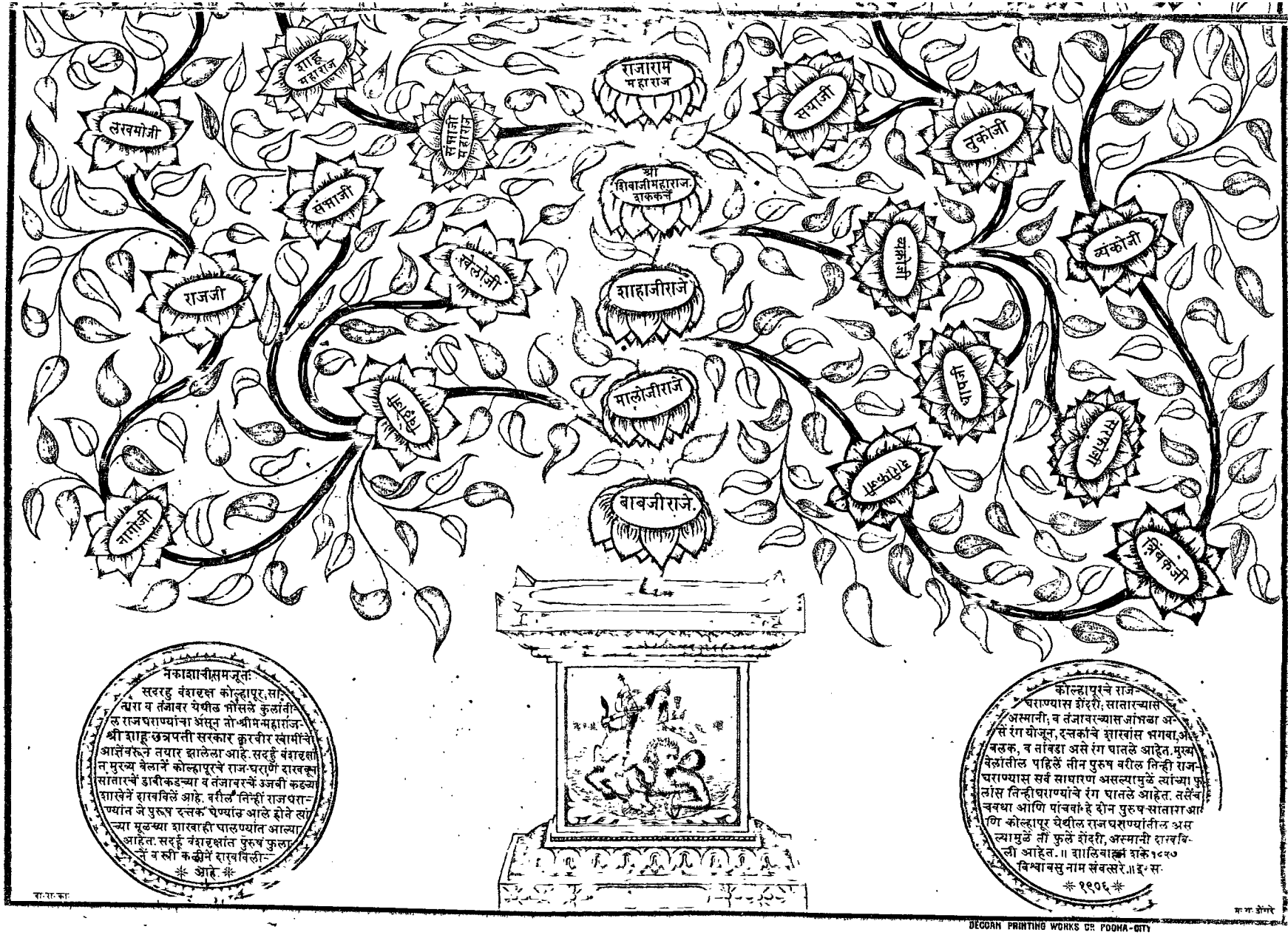

नेकाशाचीसमजूतः

सदरहु वंशवृक्ष कोल्हापूर, सातारा व तंजावर येथील भोंसले कुलांतील राजघराण्यांचा असून तो श्रीमन्महाराज श्री शाहू छत्रपती सरकार कुरवीर स्वामींचे आशेवरून तयार झालेला आहे. सदहु वंशवृक्षांत मुख्य वेलांनें कोल्हापूरचे राजघराणें दाखविलें सातारचें डाबीकडच्या व तंजावरचें उजवी कडच्या शाखेनें दाखविलें आहे. वरील तिन्ही राजघराण्यांत जे पुरुष दत्तक घेण्यांत आले होते त्यांच्या मूळच्या शाखाही घालण्यांत आल्या आहेत. सदहु वंशवृक्षांत पुरुष फुलांनें व स्त्री कळीनें दाखविली आहे.

कोल्हापूरचे राजघराण्यास शेंदरी, सातारच्यास अस्मानी, व तंजावरच्यास जांभळा असे रंग योजून, दत्तकांचे शाखांस भगवा, अबलक, व सांवडा असे रंग घातले आहेत. मुख्य वेलांतील पहिलें तीन पुरुष वरील तिन्ही राजघराण्यास सर्व साधारण असल्यामुळें त्यांच्या फुलांस तिन्ही घराण्यांचे रंग घातले आहेत. तसेंच चवथा आणि पांचवा हे दोन पुरुष सातारा आणि कोल्हापूर येथील राजघराण्यांतील असल्यामुळें तीं फुलें शेंदरी, अस्मानी दाखविली आहेत. ॥ शालिवाहन शके १८२७ विश्वावसु नाम संवत्सरे. ॥ इ. स. १९०६

DECCAN PRINTING WORKS OF POONA-CITY

शिवाजी
संभाजी महाराज
शिवाजी महाराज
राजाराम महाराज
शिवाजी महाराज
शाहूजी महाराज
शिवाजी महाराज
युवराज राजाराम महाराज
शिवाजी महाराज
शिवकरण
चनरसिंह
बलवंतराव
रामराजे
शाहूजी
राजाराम
प्रतापसिंह
शाहूजी
शाहूजी
शिवाजी
शिवाजी
शिवा

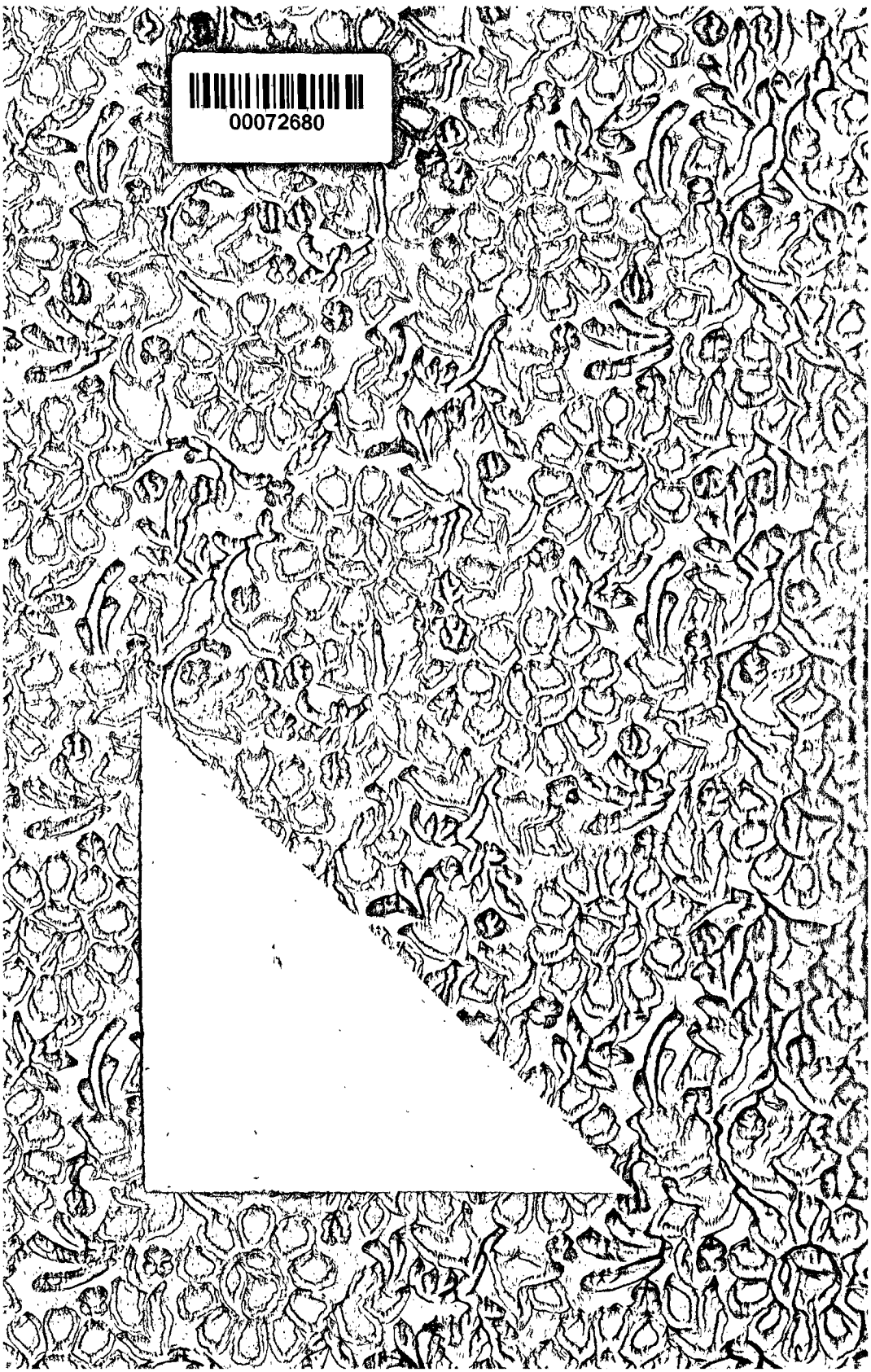
00072680

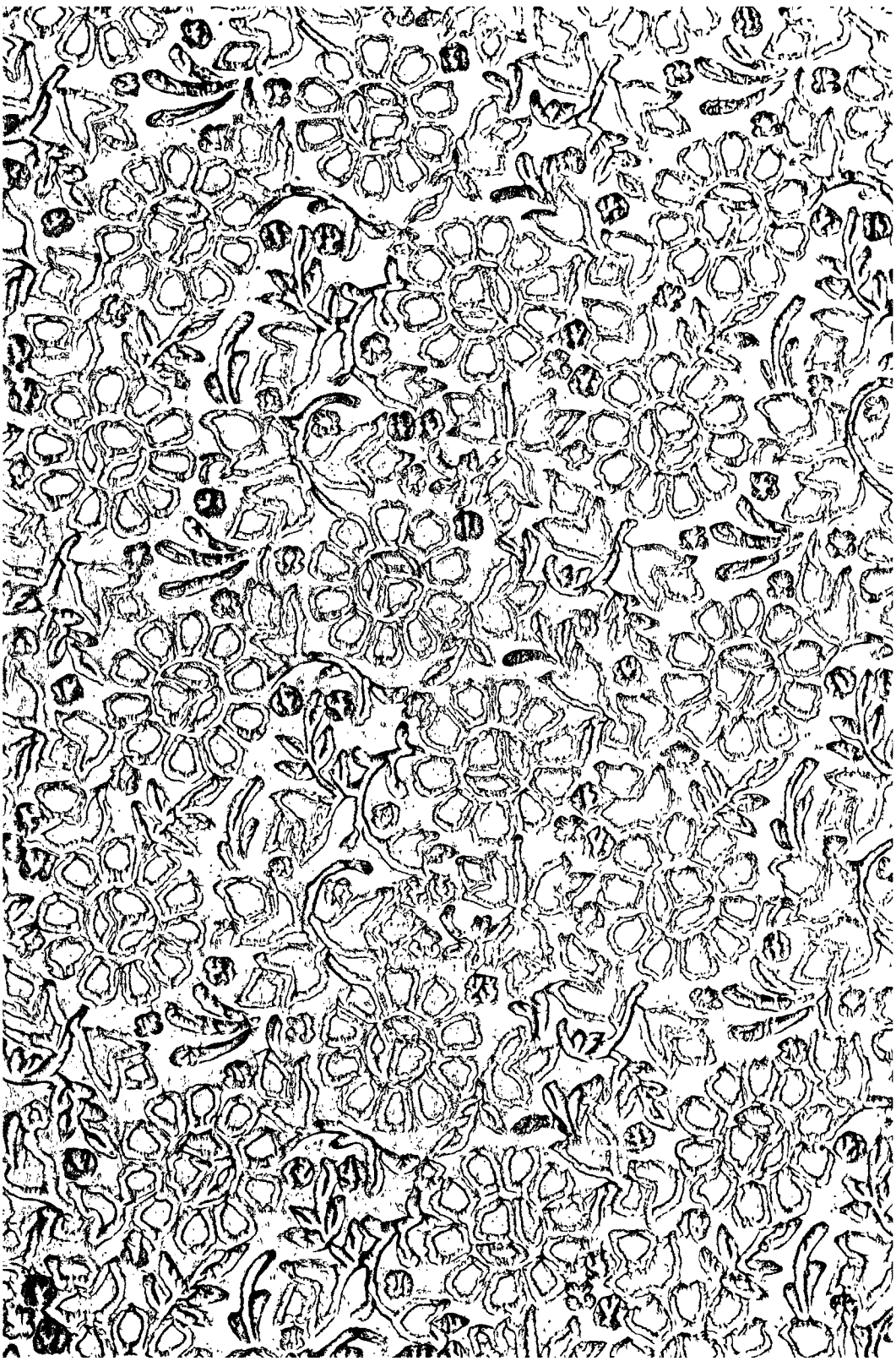

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 25 June, 2016